

MARCIN JASTRZĘBSKI

Wolność od tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karaniania w Polsce w świetle orzecznictwa strasburskiego

Wolność od tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karaniania jest uznawana w prawie międzynarodowym praw człowieka za jedną z fundamentalnych swobód osobistych¹. Ma ona istotne znaczenie zwłaszcza podczas konfliktów zbrojnych (zarówno o charakterze międzypaństwowym jak i wewnętrznym), w czasie których życie ludzkie oraz integralność psychiczna i fizyczna jednostki są szczególnie zagrożone. Jednakże należy także podkreślić szczególną wartość omawianej wolności również w warunkach pokojowych. Co prawda, zazwyczaj nie będziemy tu mieli do czynienia z tak dużym zagrożeniem (pod względem skali i intensywności) poszczególnych ludzi torturami lub innym podobnym traktowaniem, to jednak, takie niebezpieczeństwo istnieje, nawet w demokratycznych państwach, dysponujących rozbudowanym systemem ochrony praw człowieka, takich jak Rzeczpospolita Polska (dalej: RP).

¹ Zob. np. *Uwagi ogólne Komitetu Praw Człowieka do art. 7 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* (dalej: MPPOiP) z 27 lipca 1982 r., pkt 1. Tekst polski [w:] *Wspólny standard do osiągnięcia – stan urzeczywistnienia*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1998, s. 78.

Co prawda standardy międzynarodowe dotyczące wolności od tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania zostały już wielokrotnie i wnikliwie opisane w literaturze przedmiotu², to jednak w przypadku spraw dotyczących państwa polskiego w ostatnim czasie pojawiła się znaczna liczba nowych orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC) dotyczących naruszenia wolności od tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania. O ile do niedawna mieliśmy do czynienia tylko z jednym orzeczeniem dotyczącym tej swobody³, to w okresie kilku ostatnich lat sąd strasburski wydał kolejne 10 wyroków, w których stwierdził naruszenie wolności od tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania⁴.

² Zob. np. E. Bieńkowska, A. Krempleski, *Zakaz tortur w prawie międzynarodowym*, [w:] *Prawa człowieka a policja. Problemy teorii i praktyki*, red. A. Rzepliński, Legionowo 1994; B. Gronowska, *Wolność od tortur*, [w:] B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Toruń 2005; B. Nowak, *Zakaz tortur, niehumanitarnego, poniżającego traktowania lub karania*, [w:] *Prawa i wolności I i II generacji*, red. A. Florczak i B. Bolechow, Toruń 2006; K. Żarna, *Wolność od tortur i niehumanitarnego, poniżającego traktowania albo karania*, [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009; *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Środkowej i Wschodniej. Wybrane zagadnienia. Raport z działalności programu. Grupa polska*, red. A. Rzepliński i K. Wilamowski, Warszawa 2006.

³ *Iwańczuk v. Polska* z dn. 15.11.2001 r., skarga nr 25196/94. Poza tym w niektórych sprawach dotyczących innych wolności chronionych przez EKPC pojawiał się czasami zarzut skarżących o naruszenie przez państwo polskie wolności od tortur i innego podobnego traktowania. Jednakże ETPC nie stwierdzał takich naruszeń. Zob. np. orzeczenia *Kudła v. Polska* z dn. 26.10.2000 r., skarga nr 30210/96; *Berliński v. Polska* z dn. 20.06.2002 r., skargi nr 27715/95, 30209/96. „Do początku marca 2006 roku Trybunał wydał 431 orzeczeń dotyczących zarzutów naruszenia przepisu art. 3 EKPCz. Dziewięć z tych spraw dotyczy Polski. Niektóre z nich mają charakter precedensowy (jak *Kudła*, wyrok z 26 października 2000, skarga nr 30210/96, w którym zresztą Trybunał stwierdzając naruszenie innych przepisów Konwencji, nie stwierdził naruszenia art. 3, §§ 82–100)”. *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Środkowej i Wschodniej...*, s. 25.

⁴ Orzeczenia: *Dzwonkowski v. Polska* z dn. 12.04.2007 r., skarga nr 46702/99; *Jasiński v. Polska* z dn. 6.12.2007 r. skarga nr 72976/01 (tu brak naruszeń omawianej swobody przez RP); *Lewandowski i Lewandowska v. Polska* z dn. 13.01.2009 r., skarga nr 15562/02; *Wenerski v. Polska* z dn. 20.01.2009 r., skarga nr

Tak duża liczba wyroków dotyczących nie zapewnienia przez państwo polskie ochrony jednostek przed torturami, nieludzkim albo poniżającym traktowaniem albo karaniem, zapadłych w krótkim czasie, może implikować domniemanie o dużej skali takich działań i o systemowym charakterze problemu. Odpowiedź twierdzącą lub negatywną dotyczącą tej kwestii może przynieść szczegółowa analiza orzeczeń wydanych przez ETPC w sprawach polskich. Jednocześnie wydaje się, iż badanie omawianego problemu należy zacząć od przynajmniej skrótowego omówienia międzynarodowej i polskiej regulacji dotyczącej wolności od tortur, nieludzkiego albo poniżającego traktowania lub karania.

Wspomniana wolność doczekała się na poziomie międzynarodowym licznych podstaw prawnych. Deklarują ją praktycznie wszystkie powszechne i regionalne deklaracje oraz traktaty „ogólne” chroniące prawa człowieka. Wolność od tortur, nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania sformułowana jest w art. 5 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (dalej: PDPC)⁵, art. 7 MPPOiP⁶, art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁷ (dalej: EKPC), art. 4 Karty Praw Podstawowych⁸ (dalej: KPP), art. 5 ust. 2 Międzyamerykańskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej: AKPC)⁹, art. 5 Afrykańskiej Karty Praw Człowieka i Ludów¹⁰ (dalej: AKPCiL) oraz w art. 13 Arabskiej Karty

44369/02; *Kaprykowski v. Polska* z dn. 3.02.2009 r., skarga nr 23052/05; *Wiktorko v. Polska* z dn. 31.03.2009 r., skarga nr 14612/02; *Mrozowski v. Polska* z dn. 12.05.2009 r. skarga nr 9258/04; *Rachwalski i Ferenc v. Polska* z dn. 28.07.2009 r., skarga nr 47709/99; *Sikorski v. Polska* z dn. 22.10.2009 r., skarga nr 17599/05; *Orchowski v. Polska* z dn. 22.10.2009 r., skarga nr 17885/04; *Wierzbicki v. Polska* z dn. 19.01.2010 r., skarga nr 48/03.

⁵ Tekst polski: *Prawa Człowieka. Dokumenty międzynarodowe...*, s. 11–20.

⁶ Dz.U. z 1977 Nr 38, poz. 167.

⁷ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dn. 4.11.1950 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 284, poz. 61.

⁸ Dz.U. WE C303, 14.12.2007 r. Tekst polski: *Wybrane dokumenty międzynarodowe (ONZ, KBWE/OBWE, Rada Europy, Unia Europejska). Szkoła Praw Człowieka. Materiały pomocnicze, cz. 2, Warszawa 2001, s. 246–258.*

⁹ Konwencja z 22.11.1969 r. Tekst polski: *Prawa Człowieka. Dokumenty międzynarodowe*, oprac. B. Gronowska, T. Jasudowicz, C. Mik, Toruń 1999, s. 289–311.

¹⁰ Przyjęta 26.06.1981 r. w Nairobi. Tekst polski: *Prawa Człowieka. Dokumenty międzynarodowe...*, s. 324–338.

Praw Człowieka (dalej: ArabKPC) z 1994 r.”¹¹. Sformułowanie wymienionych przepisów jest zazwyczaj podobne, chociaż cechują je pewne, nieznaczące różnice¹².

Oprócz tego wolności od tortur, nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania poświęcono kilka specjalistycznych konwencji takich jak:

- Konwencja przeciwko torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu i karaniu z 18 grudnia 1984 r. (dalej: KPT) (wraz z Protokołem dodatkowym z 2002 r.);
- Europejska Konwencja o zapobieganiu torturom oraz nieludzkiemu albo poniżającemu traktowaniu i karaniu z 26 listopada 1987 r. (dalej: EKPT) (wraz z dwoma Protokołami dodatkowymi z 1993 r.);
- Międzypamerykańska o zapobieganiu i karaniu tortur z 12 września 1985 r. (dalej: AKPT)¹³.

We wszystkich wymienionych dokumentach międzynarodowych wolność od tortur, nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania wyartykułowana jest w sposób negatywny, poprzez niedopuszczenie do wymienionych form zachowań wobec jednostki. Omawiana swoboda ma także charakter absolutny, czyli jest tzw. prawem niedegowalnym oraz niepodlegającym jakimkolwiek limitacjom¹⁴.

¹¹ Tekst angielski: <http://voelkerrecht.euv-frankfurt-o.de> [1.12.2009]. 15.03.2008 r. weszła w życie nowa ArabKPC przyjęta przez Ligę Państw Arabskich 22.05.2004 r., gdzie omawiana wolność regulowana jest w art. 8. Tekst angielski: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/loas2005.html?msource=UNWDEC19001&tr=y&auid=3337655> [1.12.2009].

¹² Jak słusznie zauważyła Bożena Gronowska podobny jest tu katalog zakazanych form traktowania człowieka: tortury, okrutne, nieludzkie lub poniżające traktowanie lub karanie. B. Gronowska, *op.cit.*, s. 249.

¹³ Odpowiednio: Dz.U. z 1989 r. Nr 63, poz. 378 i Protokół dodatkowy, Dz.U. z 2005 r. Nr 150, poz. 1253; Dz.U. z 1995 r. Nr 46, poz. 238. Dodatkowo zakaz tortur i praktyk pochodnych jest szeroko uregulowany w prawie humanitarnym. Zob. szerzej *Prawa Człowieka w konfliktach zbrojnych. Rekonstrukcja prawa humanitarnego*, oprac. T. Jasudowicz, Toruń 1997, s. 59–64; K. Żarna, *op.cit.*, s. 187–188.

¹⁴ Por. art. 15 ust. 2 EKPC, art. 4 ust. 2 MPPOiP, art. 27 ust. 2 AKPC. Zob. także B. Gronowska, *op.cit.*, s. 249; *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Środkowej i Wschodniej...*, s. 15.

W przepisach zabraniających tortur i innych podobnych praktyk wymienia się różne rodzaje zachowań. Kwestią podstawową jest ich precyzyjne zdefiniowanie. Wyjaśnienie pojęcia „tortury” zawiera art. 1 KPT. Według niej „tortury” oznaczają każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo¹⁵. Zdaniem Komitetu Praw Człowieka ONZ zakaz umocowany w art. 7 MPPOiP rozciąga się na kary cielesne, w tym chłostę, przetrzymywanie danej osoby w warunkach izolacji *incommunicado*, dotyczy warunków pozbawienia wolności w aresztach, zakładach karnych, placówkach wychowawczych czy leczniczych¹⁶.

Inne formy zachowań zakazanych w międzynarodowym prawie praw człowieka mają mniejszy stopień intensywności niż tortury. O ile za tortury według przytoczonej wyżej definicji uznaje się umyślne, nieludzkie traktowanie, wyrządzające bardzo poważne i okrutne cierpienia człowieka, to nieludzkie traktowanie lub karanie polega na zadawaniu intensywnego cierpienia fizycznego lub psychicznego. Poniżające traktowanie jest z kolei postępowaniem, które ma wzbudzić u ofiary uczucie strachu, niepokoju i poczucie niższości. Poniża-

¹⁵ Definicja ta została jednoznacznie uznana przez ETPC w orzeczeniu *Irelandia v. Wielka Brytania* z dn. 18.01.1978 r., pkt 167. Dodatkowo art. 2 AKPT w skład tego pojęcia włącza również przypadki używania wobec osoby takich metod, które prowadzą do unicestwienia jej osobowości lub zmniejszenia zdolności fizycznych bądź intelektualnych, choćby metody nie powodowały same przez się bólu fizycznego czy cierpienia psychicznego.

¹⁶ Uwagi ogólne Komitetu Praw Człowieka do art. 7 MPPOiP z 27 lipca 1982 r., pkt 2. Tekst polski: *Wspólny standard do osiągnięcia...*, s. 79.

jące karanie to sytuacje, w których jednostka traktowana jest przedmiotowo oraz kiedy jej godność i fizyczna integralność są kompromitowane. Wystarczy tu, aby dana osoba czuła się upokorzona we własnych oczach¹⁷. Z powyższych wywodów wynika więc fakt, że każda tortura oraz każde nieludzkie traktowanie jest jednocześnie w swej istocie poniżające dla pokrzywdzonego¹⁸.

W systemie ochrony praw człowieka Rady Europy ETPC stwierdził, iż dla rozróżnienia poszczególnych form zachowań zabronionych w art. 3 EKPC należy uwzględnić m.in. takie elementy, jak charakter i kontekst zachowania, sposób, metody i czas trwania danego traktowania, wywołane u pokrzywdzonego skutki fizyczne i psychiczne, a także płeć, wiek i stan zdrowia ofiary¹⁹.

Należy także zaznaczyć, iż treść wolności od tortur, nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania jest przedmiotem bardzo licznych i bogatego interpretacyjnie orzecznictwa ETPC²⁰. Nie analizując go szczegółowo, ze względu na charakter niniejszego opracowa-

¹⁷ Dla poniżającego charakteru danej kary nie jest więc konieczne publiczne jej egzekwowanie chociaż upublicznienie może wzmacniać efekt poniżenia. Orzeczenie *Tyrer v. Wielka Brytania* z dn. 25.04.1978 r., skarga nr 5856/72 pkt 29. Cierpienie i poniżenie, którego doświadczonego musi jednak w każdym wypadku wykroczyć poza nieunikniony element cierpienia i poniżenia, związany z daną formą zgodnego z prawem traktowania lub karania. Orzeczenie *Kalasznikow v. Rosja*, z dn. 15.07.2002 r., skarga nr 47095/99, pkt 93.

¹⁸ B. Gronowska, *op.cit.*, s. 251.

¹⁹ Orzeczenie *Irlandia v. Wielka Brytania* z dn. 18.01.1978 r., pkt 162; Orzeczenie *Tyrer v. Wielka Brytania* z dn. 25.04.1978 r., skarga nr 5856/72 pkt. 29–30. Jednak według trybunału strasburskiego EKPC jest tzw. żywym instrumentem i w związku z tym wraz ze zmianą pewnych warunków zmieniać się może także kwalifikacja zachowań (na bardziej restrykcyjną) wraz ze wzrostem wymagań w dziedzinie praw człowieka. Orzeczenie *Z. i inni v. Wielka Brytania* z dn. 10.05.2001 r., skarga nr 29392/95.

²⁰ Zob. szerzej zbiory orzecznictwa ETPC *Orzecznictwo strasburskie*, t. I, oprac. T. Jasudowicz, Toruń 1998; M.A. Nowicki, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Orzecznictwo*, t. II, Kraków 2002; *idem*, *Nowy Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 1999–2004*, Kraków 2005; *idem*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2005*, Kraków 2006; *idem*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2006*, Warszawa 2007; *idem*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2007*, Warszawa 2008; *idem*, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. Wybór orzeczeń 2008*, Warszawa 2009.

nia, należy jednak wspomnieć najważniejsze kierunki wykładni art. 3 EKPC podejmowane przez trybunał strasburski.

ETPC zajmował się w swoich wyrokach zarówno torturami, jako najbardziej brutalnymi ingerencjami w integralność jednostki²¹, jak i mniej intensywnymi działaniami władz publicznych²². Dotyczyły one w szczególności wielu przypadkach warunków pozbawienia wolności traktowanych jako niehumanitarny lub poniżający traktowanie w aresztach, więzieniach, ale również w zakładach psychiatrycznych. Do warunków niezgodnych z art. 3 zaliczono m.in.: niedostateczną opiekę lekarską, przepełnienie, brak podstawowych środków higieny itp.²³ Osobną kategorię spraw stanowią przypadki brutalności funkcjonariuszy publicznych (zazwyczaj policjantów) podczas przeprowadzania rutynowych czynności takich jak np. przesłuchanie czy zatrzymanie²⁴. W swoim orzecznictwie ETPC zajmował się także kwestią kary śmierci w kontekście uznania tzw. „korytarza śmierci” za torturę jak i na płaszczyźnie wydalania do państw, gdzie osoba może być zagrożona orzeczeniem takiej sankcji lub poddana innemu rodzajowi traktowania wymienionemu w art. 3 EKPC²⁵.

Jednocześnie trybunał strasburski, w przypadku ewentualnego wystąpienia tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i ka-

²¹ Zob. np. orzeczenia *Aksoy v. Turcja* z dn. 18.12.1996 r., skarga nr 21987/93; *Aydin v. Turcja* z dn. 25.09.1997 r., skarga nr 21378/94.

²² Zob. np. orzeczenia *Irlandia v. Wielka Brytania* z dn. 18.01.1978 r.; *Costello-Roberts v. Wielka Brytania* z dn. 25.03.1993 r., skarga nr 13134/87; *Abdulaziz i inni v. Wielka Brytania* z dn. 28.05.1985 r., skarga nr 9214/80; 9473/81; 9474/81.

²³ Zob. np. orzeczenia *Dougoz v. Grecja* z dn. 06.03.2001 r., skarga nr 40907/98; *Keenan v. Wielka Brytania* z dn. 03.04.2001 r., skarga nr 27229/95; *Poltoratski v. Ukraina* z dn. 29.04.2003 r., skarga nr 38812/97; *Cenbauer v. Chorwacja* z dn. 9.03.2006 r., skarga nr 73786/01.

²⁴ Zob. np. orzeczenia *Ribitsch v. Austria* z dn. 4.12.1995 r., skarga nr 18896/91; *Assenov v. Bułgaria* z dn. 28.10.1998 r., skarga nr 24760/94; *Menezseva v. Rosja* z dn. 9.03.2006 r., skarga nr 59261/00.

²⁵ Odpowiednio orzeczenia: *Ilascu i inni v. Mołdawia i Rosja* z dn. 8.07.2004 r., skarga nr 84787/99; *Soering v. Wielka Brytania* z dn. 7.07.1989 r., skarga nr 14038/88; *Cruz Varas i inni v. Szwecja* z dn. 20.03.1991 r., skarga nr 15576/89. Warto tu odnotować także pozytywne działania polskiego sądownictwa dotyczące uniemożliwienia ekstradycji do Chin małżeństwa Mandugeqi i Jinge, gdzie mogłoby być ono poddane torturom. Zob. wyrok Sądu Najwyższego z dn. 29.07.1997 r., sygn. akt IIKKN 313/97.

rania, przykłada szczególną wagę do aktywnego działania władz publicznych w celu wyjaśnienia sytuacji, w tym szczególnie przeprowadzenia efektywnego śledztwa w sprawie naruszenia art. 3 EKPC²⁶.

Podstawowa regulacja polska dotycząca wolności od tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania zawarta jest w art. 40 Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r.²⁷ Jest ona zbliżona do uregulowania międzynarodowego, chociaż wykładnia literalna norm konstytucyjnych może doprowadzić do odkrycia jednej znaczącej różnicy. Otóż art. 31 ust. 3 polskiej ustawy zasadniczej formułuje generalną klauzulę umożliwiającą ograniczenie praw i wolności w niej wymienionych. Art. 40 Konstytucji nic nie wspomina o wyłączeniu z jej zakresu wolności od tortur, niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania. W związku z tym, w wyniku rażącego błędu ustrojodawcy, na pierwszy rzut oka omawiana swoboda nie ma w Polsce, w przeciwieństwie do systemu międzynarodowego, charakteru absolutnego. Omyłka ta została skorygowana dopiero poprzez wykładnię systemową obu wspomnianych przepisów dokonaną przez Trybunał Konstytucyjny (dalej: TK)²⁸.

Uzupełnieniem omówionej konstytucyjnej regulacji jest kilka przepisów ustawowych zamieszczonych w aktach normatywnych wchodzących w skład gałęzi prawa karnego. Art. 3 Kodeksu karnego (dalej: kk) z 6 czerwca 1997 r.²⁹ nakazuje by kary oraz inne środki przewidziane w tym kodeksie stosować z uwzględnieniem zasad humanitaryzmu, w szczególności z poszanowaniem godności człowieka.

²⁶ Zob. np. orzeczenia *Kurt v. Turcja* z dn. 25.05.1998 r., skarga nr 24276/94; *Cakici v. Turcja* z dn. 12.03.1998 r., skarga nr 23657/94; *Assenov v. Bułgaria* z dn. 28.10.1998 r., skarga nr 24760/94; *M.C. v. Bułgaria* z dn. 4.02.2003 r., skarga nr 39272/98.

²⁷ Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

²⁸ Trybunał stwierdził, iż z faktu wprowadzenia do ustawy zasadniczej klauzuli generalnej (art. 31 ust. 3) nie wynika możliwość ustanowienia ograniczeń wobec wszystkich zagwarantowanych w niej wolności i praw. Możliwość taka jest wyłączona, gdy Konstytucja w sposób wyraźny uznaje określone uprawnienie za nienaruszalne lub gdy taki charakter uprawnienia wynika z umów międzynarodowych. Orzeczenie TK z dn. 10.04. 2002 r., sygn. akt K 26/00, OTK-A 2002, nr 2, poz. 18.

²⁹ Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553, ze zm.

W przepisie tym sformułowano nakaz humanitarnego traktowania, z czego pośrednio wynika także zakaz tortur, nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania. Podobne brzmienie ma art. 4 Kodeksu karnego wykonawczego (dalej: Kkw) z 6 czerwca 1997 r.³⁰ Dodaje on jednakże do obowiązku wykonywania kar i innych środków w sposób humanitarny i z poszanowaniem godności człowieka, także zakaz stosowania tortur lub nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania skazanego³¹.

Jednoznacznego uregulowania w ustawodawstwie polskim nie doczekała się natomiast kwestia odpowiedzialności funkcjonariuszy publicznych za stosowanie tortur lub nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania. art. 231 kk penalizuje tylko szeroką i niedookreśloną kategorię, przekroczenia przez funkcjonariuszy uprawnień lub niedopełnienia obowiązków, to jest działań na szkodę interesu publicznego lub prywatnego (kara do lat 3 pozbawienia wolności). Jak słusznie zauważyli Andrzej Rzepliński i Krzysztof Wilamowski, taka norma jest tylko pewnym surogatem i nie wyodrębnia się w statystykach oddzielnej kategorii stosowanie tortur lub nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania³².

Ostatnim przepisem dotyczącym tortur i innych podobnych czynów, tym razem w kontekście zakazu ekstradycji, jest art. 604 ust. 1 pkt 6 i 7 Kodeksu postępowania karnego z 6 lipca 1997 r.³³ Zakazuje

³⁰ Dz.U. z 1997 r. Nr 90, poz. 557, ze zm.

³¹ Zob. szerzej na temat praktyki stosowania omówionych przepisów *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Środkowej i Wschodniej...*, s. 21–24.

³² *Ibidem*, s. 19–20. Należy dodać, iż zgodnie z art. 2 ust. 1 KPT istnieje nakaz wprowadzenia regulacji penalizującej tortury i inne podobne traktowanie. W związku z tym Komitet przeciwko Torturom ONZ odbierając 5 maja 2000 r. okresowe sprawozdanie naszego rządu z wykonania postanowień KPT, uznał, jako sprawę budzącą zastrzeżenie, iż Kodeks karny z 1997 r. „nie wprowadził jakiegokolwiek zmiany penalizującej rozkazy przełożonych, które stanowią usprawiedliwienie dla tortur. Wciąż odpowiedzialność karna adresata rozkazu zależy od tego, czy był on świadomy jego bezprawności”. *Conclusions and recommendations of the Committee against Torture: Poland*. 05/05/2000. A/55/ 44, pkt 88. [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/A.55.44.paras.82-95.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/A.55.44.paras.82-95.En?OpenDocument) [1.12.2009].

³³ Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555.

on władzom polskim wydać oskarżonego, jeżeli zachodzi uzasadniona obawa, że w państwie żądającym wydania wobec osoby wydanej może zostać orzeczona lub wykonana kara śmierci lub jeśli zachodzi uzasadniona obawa, że w państwie żądającym wydania osoba wydana może zostać poddana torturom. Przepis ten jest, w kontekście polskich zobowiązań międzynarodowych, nieścisły, gdyż oznacza, „*a contrario*, że można byłoby wydać kogoś państwu, w którym może on być w postępowaniu karnym potraktowany okrutnie albo skazany na karę śmierci”³⁴.

Wskazane na początku niniejszego artykułu orzeczenia ETPC w sprawach polskich dotyczące wolności od tortur, nieludzkiego albo poniżającego traktowania i karania można zasadniczo podzielić na dwie kategorie. Część wyroków dotyczy sytuacji brutalnego działania policjantów podczas przeprowadzania przez nich rutynowych czynności. Druga grupa zajmuje się działaniami i zaniechaniami funkcjonariuszy publicznych wobec osób przebywających w detencji oraz warunkami bytowymi panującymi w miejscu pozbawienia wolności.

W skład pierwszej wymienionej kategorii wchodzi orzeczenia w sprawach *Dzwonkowski, Jasiński, Lewandowski i Lewandowska, Mrozowski, Rachwalski i Ferenc* oraz *Wiktorko przeciwko Polsce*. W drugiej grupie spraw możemy wyróżnić wyroki: *Iwańczuk, Kaprykowski, Wenerski, Sikorski, Orchowski* oraz *Wierzbicki przeciwko Polsce*.

Sprawa *Dzwonkowski przeciwko Polsce* stanowi jeden z modelowych przykładów naruszenia art. 3 EKPC. Skarżący został pobity przez funkcjonariuszy Policji w trakcie czynności jego zatrzymania. Fakt ten został bezspornie ustalony w toku postępowania krajowego, co stało się podstawą rozpatrywania przez ETPC skargi pana Dzwonkowskiego. Składający skargę według zgodnych zeznań świadków nie stawiał nadmiernego czynnego oporu, a mimo to doznał poważnych obrażeń twarzy oraz innych części ciała. W związku z zebraniem materiałem dowodowym pojawiło się podejrzenie, iż wiele z tych obrażeń mogło powstać już po zatrzymaniu skarżącego, w czasie jego eskortowania do izby wytrzeźwień, czyli pojawiło się domniemanie, iż policjanci brutalnie znęcali się i maltretowali zatrzy-

³⁴ *Zapobieganie torturom w instytucjach izolacyjnych Europy Środkowej i Wschodniej...*, s. 21.

manego. Dodatkowo działania polskich organów ścigania i prewencji miały opieszaly charakter, a prokurator, który prowadził przeciwko policjantom postępowanie karne w opisywanej sprawie, bezzasadnie dwukrotnie zakończył je postanowieniem umarzającym³⁵.

ETPC w omawianej sprawie potwierdził swoją dotychczasową linię orzeczniczą, przywołując domniemanie, iż jeżeli osoba doznaje obrażeń w chwili zatrzymania czy też pozostając pod nadzorem policji, jakiegokolwiek poniesione obrażenie nasuwa przypuszczenie, iż znęcano się nad tą osobą. Ponadto, jeżeli osoba przed akcją zatrzymania przez policję znajduje się w dobrym stanie zdrowia, a po jej zakończeniu, stwierdza się u niej obrażenia to państwo zobowiązane jest do przedstawieniu przekonywujących i wiarygodnych wyjaśnień, w jaki sposób obrażenia te powstały, w przeciwnym wypadku sprawa automatycznie i ewidentnie podlega artykułowi 3 EKPC³⁶. Rząd polski w niniejszej sprawie nie potrafił uzasadnić, w jakich okolicznościach doszło do poważnych i licznych uszkodzeń ciała skarżącego, jak również usprawiedliwić skali użytej przez policjantów siły, a liczne nieścisłości w zeznaniach świadków zdarzenia, w tym policjantów uprawdopodobniały wersję przedstawioną przez pana Dzwonkowskiego. Sąd strasburski uznał więc, biorąc także pod uwagę skalę obrażeń skarżącego, że doszło do nieludzkiego i poniżającego traktowania w rozumieniu art. 3 EKPC³⁷. Jednocześnie ETPC podkreślił, że jakiegokolwiek użycie siły w stosunku do osoby pozbawionej wolności, niestanowiące koniecznej reakcji na agresywne zachowanie tej osoby, stanowi zasadniczo naruszenie art. 3 EKPC³⁸.

Podobne okoliczności faktyczne towarzyszyły sprawie *Lewandowski i Lewandowska przeciwko Polsce*. Syn skarżących (będący pod wpływem alkoholu) został zatrzymany przez policjantów celem ustalenia tożsamości, w związku ze zniszczeniem mienia w okolicy. Po opuszczeniu policyjnego radiowozu pan Lewandowski został wyrócony i pobity przez policjantów. Zdarzeniu przypatrywał się miesz-

³⁵ *Dzwonkowski v. Polska* z dn. 12.04.2007 r., skarga nr 46702/99, pkt 6–40.

³⁶ *Ibidem*, pkt 48. Por. np. orzeczenie *Tomasi v. Francja* z dn. 27.08.1992 r., pkt. 108–111.

³⁷ *Dzwonkowski v. Polska* z dn. 12.04.2007 r., skarga nr 46702/99, pkt 52.

³⁸ *Ibidem*, pkt 55.

kający w okolicy świadek, a po wypuszczeniu syna skarżących z komisariatu została sporządzona obdukcja lekarska, która potwierdziła pobicie. Kilka dni później pan Lewandowski złożył doniesienie o popełnieniu przestępstwa przez policjantów do prokuratury. Po kilku miesięcznym śledztwie prokurator umorzył postępowanie, a jego decyzję podtrzymał sąd rejonowy. W reakcji na skargę wszczęto przeciwko panu Lewandowskiemu postępowanie o napad i znieważenie funkcjonariuszy Policji. W międzyczasie syn skarżących popełnił samobójstwo (nie wykazano jednak żadnego związku tego czynu z omawianą sprawą)³⁹.

Tezy orzeczenia ETPC w analizowanej sprawie były zasadniczo podobne do wyroku w sprawie pana Dzwonkowskiego⁴⁰. Inna była jednak linia obrony rządu polskiego. Pomny doświadczeń z poprzedniej omawianej sprawy przedstawiciel RP postawił zarzut formalny niedopuszczalności skargi – twierdząc, iż skarżący nie wyczerpali dostępnych środków krajowych. Zdaniem rządu skarżący powinni skorzystać najpierw z możliwości dochodzenia odszkodowania i zadośćuczynienia w drodze powództwa cywilnego. Podali jednocześnie przykład efektywnego dochodzenia tą drogą zadośćuczynienia. Państwo Lewandowscy stwierdzili, iż wolą ich syna nie było dochodzenie odszkodowania, oczekiwał on ukarania swoich oprawców. Trybunał strasburski stwierdził, iż na gruncie przedmiotowej sprawy pod pojęciem „skutecznego środka”, o którym mowa w art. 35 EKPC, należało rozumieć postępowanie przedmiocie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy gwarantującego ustalenie i ukaranie winnych dopuszczenia się naruszenia art. 3 konwencji. W związku z tym ETPC odrzucił argument rządu⁴¹.

W kolejnej sprawie *Rachwalski i Ferenc przeciwko Polsce* także doszło, zdaniem ETPC, do poniżającego traktowania. Skarżący mieszkali razem z grupą przyjaciół w opuszczonym skłocie (*squat*) we Wrocławiu. Dnia 14 czerwca 1997 r. nad ranem zostali obudzeni przez funkcjonariuszy Policji, którzy zapytali się, czy osoby przebywające

³⁹ *Lewandowski i Lewandowska v. Polska* z dn.13.01.2009 r., skarga nr 15562/02, pkt 5–40.

⁴⁰ *Ibidem*, pkt. 70–75.

⁴¹ *Ibidem*, pkt. 42–44.

w domu znają właściciela otwartego samochodu stojącego przed domem. Policjanci chcieli odholować samochód na parking. Osoby, które prowadziły dyskusję z Policją, argumentowały, że nie jest zabronione, ażeby samochód stał niezamknięty na ulicy. Skarżącego – pana Rachwalskiego uderzono kilkakrotnie pałką policyjną. Jeden z mieszkańców skłotu został zabrany do samochodu policyjnego, został pobity. Oboje skarżący zostali zmuszeni do stanięcia pod ścianą, po czym policjanci kierowali pod ich adresem określenia: „hołota, brudasy, pedały”. Policja przeszukała budynek, w którym mieszkali skarżący, bez żadnego postanowienia prokuratora. Nie wskazano przy tym celu ani podstawy prawnej tych czynności. Skarżący złożyli zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa przez Policję. Prokurator odmówił wszczęcia postępowania⁴².

ETPC stwierdził naruszenie przez Polskę art. 3 EKPC. Trybunał wskazał na nieproporcjonalność środków użytych przez Policję. Podkreślił, że skarżący nie zakłócili spokoju oraz nie byli agresywni. Sąsiedzi nie składali żadnych skarg na ich zachowanie. Trybunał zauważył, że w interwencji brała udział duża grupa policjantów oraz że doszło do użycia siły, w sytuacji w której skarżący nie stawiali żadnego oporu. W ocenie Trybunału kontrola zaparkowanego samochodu była więc tylko pretekstem – brak było podstaw do użycia siły przez Policję i zastosowania tak daleko posuniętych środków⁴³.

Także kolejna sprawa przed ETPC zaliczona do pierwszej kategorii doczekała się analogicznej sentencji jak opisane wyżej orzeczenia. W wyroku dotyczącym pobicia przez policjantów pana Mrozowskiego stan faktyczny przedstawiał się następująco: Skarżący wraz z kolegą wracał pociągiem z pracy do domu. Tym samym pociągiem podróżowali kibice drużyny piłkarskiej Legia Warszawa, którzy świętowali zwycięstwo swojego zespołu. Pośród kibiców piłkarskich znajdowali się także chuligani rozbijający okna pociągu i demolujący wagony. Na jednej ze stacji do pociągu weszli funkcjonariusze Policji. Skarżący został uderzony przez policjanta gumową pałką w twarz

⁴² *Rachwalski i Ferenc v. Polska* z dn. 28.07.2009 r., skarga nr 47709/99, pkt. 6–31.

⁴³ *Ibidem*, pkt. 51–63. ETPC stwierdził także naruszenie art. 8 EKPC czyli prawa do prywatności. W konkluzji uznał, że nawet nielegalne zamieszkiwanie w skłocie nie wyłącza zastosowania tego przepisu. Zob. *ibidem*, pkt. 68–77.

i wyciągnięty z pociągu na peron. Pomimo mocnego krwawienia, rozkazano mu leżeć na ziemi. Skarżący został zelżony przez funkcjonariusza Policji. Następnie funkcjonariusz Policji wezwał karetkę pogotowia i skarżący został przetransportowany do szpitala. Skarżący dokonał obdukcji lekarskiej, w której stwierdzono między innymi wybite kilku zębów. Na tej podstawie pan Mrozowski wystąpił do prokuratury o wszczęcie postępowania przeciwko Policji o pobicie. Podobnie jak we wcześniejszych sprawach, postępowanie to zostało stosunkowo szybko umorzone, a zażalenie w tej sprawie oddalił sąd rejonowy. Jednocześnie pan Mrozowski został oskarżony o uszkodzenie wagonu oraz o naruszenie nietykalności cielesnej funkcjonariuszy Policji. Na podstawie zeznań skarżącego i innych świadków, których zeznania były uznane za konsekwentne i wiarygodne, sąd uznał, że podczas interwencji Policji skarżący okazał bierny opór i nie użył siły wobec funkcjonariuszy. Sąd nie uznał za wiarygodne zeznań policjantów dotyczących okoliczności użycia pałek policyjnych przeciwko skarżącemu. Zeznania te nie były poparte innymi dowodami. Od wyroku nie została wniesiona apelacja⁴⁴.

ETPC sformułował tutaj podobne ustalenia jak w poprzednio omówionych sprawach polskich. Szczególną uwagę zwrócił sąd strasburski na nierzetelność postępowania prokuratorskiego, w tym na bezwarunkową akceptację zeznań funkcjonariuszy Policji bez wzięcia pod uwagę, że mieli oni oczywisty interes w umorzeniu śledztwa i minimalizowaniu ich odpowiedzialności. Zdziwienie ETPC wywołał fakt, że kiedy sprawa przeciwko panu Mrozowskiemu trafiła do sądu, ustalenia faktyczne sprawy były całkowicie odmienne. Sąd krajowy uznał, że skarżący nie był pod wpływem alkoholu, wracał z pracy do domu, zachowywał się spokojnie i został ofiarą złego traktowania przez funkcjonariuszy Policji. Ponadto sąd uznał, że zeznania funkcjonariuszy, w oparciu o które prokurator postanowił umorzyć postępowanie w sprawie, były mało wiarygodne. Trybunał europejski uznał, że ustalenia sądu krajowego wskazują na to, że postępowanie w sprawie zarzutu skarżącego było nierzetelne, a mimo to po uniewinnieniu

⁴⁴ *Mrozowski v. Polska* z dn. 12.05.2009 r., skarga nr 9258/04, pkt. 6–18.

skarżącego nie rozważano ponownego wszczęcia czy wznowienia dochodzenia w sprawie zarzutu pobicia przez funkcjonariuszy Policji⁴⁵.

W kolejnej analogicznej sprawie *Wiktorko przeciwko Polsce* ETPC orzekł naruszenie art. 3 konwencji w związku z naruszeniem zakazu nieludzkiego traktowania kobiety przez pracowników izby wytrzeźwień. Skarżącą umieszczono tam po odmowie zapłacenia wygórowanego rachunku za taksówkę. Traktowanie to polegało m.in. na zmuszeniu do rozebrania się w obecności mężczyzn, skrępowaniu pasami na 10 godzin bez możliwości skorzystania z toalety oraz pobiciu i zniewadze. Trybunał stwierdził po raz kolejny, że śledztwo prowadzone w tej sprawie przez prokuraturę było nieadekwatne i zostało szybko umorzone bez wnikliwego zbadania sprawy⁴⁶.

W drugiej z wymienionych wyżej grupie orzeczeń mamy do czynienia z większym zróżnicowaniem. Pierwsza sprawa, w której ETPC stwierdził naruszenie przez RP art. 3 EKPC, dotyczyła poniżającego traktowania więźnia, który chciał uczestniczyć w wyborach⁴⁷. Trzy kolejne sprawy zaliczone do drugiej kategorii – osób pozbawionych wolności, dotyczą niedostatecznej opieki medycznej osadzonych i charakteryzują się podobnym stanem faktycznym. *De facto* zapadły w nich prawie identyczne orzeczenia ETPC. W wyroku w sprawie pana Kaprykowskiego, który miał poważne problemy psychiatryczne i neurologiczne, w tym epilepsję (w 2001 r. specjaliści orzekli konieczność poddania go zabiegowi chirurgicznemu mózgu, której nie wykonano), trybunał strasburski orzekł, iż brak stosownej opieki medycznej, stawiający go w sytuacji zależności i niższości wobec w pełni sprawnych współwięźniów, musiał powodować zachwianie poczucia godności i był wyjątkowo ciężki do zniesienia oraz powodował niedogodności przewyższające te, nieodzownie związane z jakimkolwiek

⁴⁵ *Ibidem*, pkt. 34–44. *A contrario* do powyżej omówionych orzeczeń należy odnotować dwa wyroki przeciwko Polsce, w których nie stwierdzono naruszenia art. 3 EKPC z powodu czynnej napaści skarżących na funkcjonariuszy Policji. Zob. szerzej orzeczenia *Berliński v. Polska* z dn. 20.06.202 r., skargi nr 27715/95 i 20309/96 oraz *Jasiński v. Polska* z dn. 6.12.2007 r., skarga nr 72976/01.

⁴⁶ *Wiktorko v. Polska* z dn. 31.03.2009 r., skarga nr 14612/02, pkt. 6–24 i 44–62.

⁴⁷ *Iwańczuk v. Polska* z dn. 15.11.2001 r., skarga nr 25196/94. Sprawa ta była szeroko opisywana i w związku z tym nie będzie omówiona w niniejszym artykule.

ograniczeniem wolności. Podsumowując, Trybunał stwierdził, że ciągle przetrzymywanie skarżącego bez adekwatnego leczenia i opieki stanowi naruszenie art. 3 EKPC⁴⁸.

Ostatnie dwa wyroki ETPC stwierdzające naruszenie przez RP art. 3 EKPC zapadły jednego dnia – 22 października 2009 r. Trybunał Europejski w sprawach *Orchowski* oraz *Sikorski przeciwko Polsce* zajął się warunkami bytowymi w placówkach penitencjarnych, w których skarżący odbywali karę pozbawienia wolności. Sąd strasburski uznał, iż warunki te były niezgodne ze standardami art. 3 konwencji. Skarżący zarzucili w szczególności, że byli oni umieszczeni w celach o powierzchni poniżej 3m² na osobę. Trybunał podkreślił, że w sytuacji, gdy przeludnienie w jednostkach penitencjarnych osiąga pewien poziom, brak przestrzeni życiowej w celach może stać się podstawowym elementem dla oceny naruszenia art. 3 konwencji. W obu omawianych sprawach zostało wykazano ponad wszelką uzasadnioną wątpliwość, że skarżący zmuszeni byli do długotrwałego przebywania w warunkach dużego przeludnienia cel. Jednoznacznie ustalono, że powierzchnia, jaką każdy z nich dysponował, była mniejsza niż „minimum humanitarne” gwarantowane na poziomie krajowym.

Nadmierne zagęszczenie w celach było dla skarżących bardziej dolegliwe z uwagi na dodatkowe czynniki, takie jak brak możliwości ruchu, intymności, nienależyte warunki sanitarne oraz wielokrotne przenoszenie osadzonych do różnych zakładów karnych. ETPC stwierdził, że cierpienia i niedogodności, których skarżący doświadczyli, przekroczyły nieunikniony poziom dolegliwości, jaki powoduje ze swej natury fakt osadzenia w zakładzie karnym, w rezultacie czego doszło do naruszenia art. 3 konwencji⁴⁹.

⁴⁸ *Kaprykowski v. Polska* z dn. 3.02.2009 r., skarga nr 23052/05, pkt. 74–77. Podobnie zob. *Wenerski v. Polska* z dn. 20.01.2009 r., skarga nr 44369/02, pkt. 56–66; *Wierzbicki v. Polska* z dn. 19.01.2010 r., skarga nr 48/03, pkt. 50–64. Dodatkowo należy tu wymienić wyrok, w którym ETPC orzekł naruszenie przez RP art. 2 EKPC, gdzie z powodu niezapewnienia osadzonemu dostatecznej opieki lekarskiej poniósł on śmierć. Zob. orzeczenie *Dzieciak v. Polska* z dn. 9.12.2008 r., nr skargi 77706/01.

⁴⁹ Orzeczenia *Sikorski v. Polska* z dn. 22.10.2009 r., skarga nr 17599/05, pkt. 33–39; *Orchowski v. Polska* z dn. 22.10.2009 r., skarga nr 17885/04, pkt. 147–154. Porównaj także analogiczne orzeczenie polskiego TK z dn. 26.05.2008, sygn. akt SK25/07, Dz.U. z 2008 r. Nr 96, poz. 620, gdzie uznano, iż ze względu na powagę

Podsumowując, sprawy przeciwko Polsce zaliczone do pierwszej kategorii – brutalności policjantów podczas prowadzonych przez nich czynności, mogą mieć zarówno charakter incydentalny, będący wynikiem pewnej „kumulacji” podobnych spraw, jak i być wyrazem problemu systemowego, który w praktyce może prowadzić do pewnej patologii w działaniu organów porządku publicznego. Nadmierne użycie siły przez policję zdarza się niestety co jakiś czas we wszystkich państwach, które ratyfikowały EKPC. Z samej liczby tego typu spraw przegranych przez RP w ostatnim czasie nie należy wyciągać daleko idących wniosków. Niepokojąca w omawianych pięciu wyrokach wydaje się inna kwestia. Za każdym razem w sprawach analizowanych przez ETPC polskie organy ścigania nie dopełniły obowiązku przeprowadzenia rzetelnego postępowania w celu wyjaśnienia działań funkcjonariuszy Policji. Taka fałszywie pojęta „solidarność zawodowa” prokuratorów i policjantów sprawia wrażenie wzajemnego „krycia” swojego postępowania przez organy ścigania. Może to prowadzić, o ile już nie doprowadziło, do faktycznego przyzwolenia na łamanie przez funkcjonariuszy ochrony porządku publicznego art. 3 EKPC i doprowadzić do powstania problemu systemowego.

W przypadku drugiej grupy orzeczeń wydanych wobec Polski na podstawie art. 3 EKPC, w sprawach dotyczących niezapewnienia osadzonemu odpowiedniej opieki medycznej, można również stwierdzić, że ich łączna liczba nie przesądza o tym, czy takie łamanie art. 3 konwencji ma charakter systemowy czy nie. Zastanawiająca jest jednak drastyczność tego rodzaju sytuacji, szczególnie w sprawie pana Dzieciaka, gdzie nieudzielenie odpowiedniej opieki lekarskiej spowodowało śmierć więźnia⁵⁰.

Natomiast niewątpliwie z pewnym przynajmniej quasi-systemowym naruszeniem art. 3 EKPC przez Polskę mamy do czynienia w przypadku spraw dotyczących, warunków bytowych w zakładach

i systemowy charakter problemu nadmiernego przeludnienia jednostek penitencjarnych, brak należytej powierzchni w celach może sam w sobie być uznany za traktowanie niehumanitarne. Trybunał Konstytucyjny uznał także, że art. 248 ust. 1 kkw jest niezgodny z art. 40 Konstytucji.

⁵⁰ O tym, iż nie jest to sytuacja odosobniona, świadczą niedawne doniesienia mediów o śmierci w areszcie w Krakowie Rumuna Claudio Crulica. Zob. szerzej <http://krakow.gazeta.pl/krakow/1,90279,5086903.html> [20.12.2009].

karnych, w tym w szczególności zmniejszenia, praktycznie bezterminowo, limitu miejsca w celi poniżej 3m² na osobę. Co prawda polski TK uznał za niekonstytucyjne przepisy prawne na to pozwalające, to jednakże problem przepełnienia polskich więzień nadal pozostał aktualny, a w kolejce do rozpatrzenia przez ETPC czeka około 160 spraw podobnych do przypadków pana Ochrowskiego i Sikorskiego⁵¹.

⁵¹ <http://www.hfhrpol.waw.pl/precedens/aktualnosci/przeludnienie-w-polskich-wiezieniach-jest-problemem-systemowym.html> [1.01.2010].